

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

19 aprilie 2018*

„Trimitere preliminară – Agenți comerciali independenți – Directiva 86/653/CEE – Dreptul agentului comercial la o indemnizație sau la repararea prejudiciului după încetarea contractului de agenție comercială – Articolul 17 – Excluderea dreptului la indemnizație în caz de reziliere a contractului în perioada de probă prevăzută în contract”

În cauza C-645/16,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța), prin decizia din 6 decembrie 2016, primită de Curte la 15 decembrie 2016, în procedura

Conseils et mise en relations (CMR) SARL

împotriva

Demeures terre et tradition SARL,

CURTEA (Camera a patra),

compusă din domnul T. von Danwitz, președinte de cameră, domnii C. Vajda și E. Juhász, doamna K. Jürimäe (raportor) și domnul C. Lycourgos, judecători,

avocat general: domnul M. Szpunar,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Demeures terre et tradition SARL, de F. Molinié, avocat;
- pentru guvernul francez, de D. Colas și de R. Coesme, în calitate de agenți;
- pentru guvernul german, de T. Henze și de M. Hellmann, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de J. Hottiaux și de H. Tserepa-Lacombe, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 25 octombrie 2017,

pronunță prezenta

* Limba de procedură: franceza.

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 17 din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți (JO 1986, L 382, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 176).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Conseils et mise en relations (CMR) SARL, pe de o parte, și Demeures terre et tradition SARL (denumită în continuare „DTT”), pe de altă parte, în legătură cu cererea formulată de CMR privind plata, în primul rând, a unei indemnizații compensatorii pentru repararea prejudiciului rezultat din încetarea contractului de agenție comercială încheiat cu DTT și, în al doilea rând, a unor daune interese care i-ar fi datorate ca urmare a rezilierii abuzive a acestui contract.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Al doilea și al treilea considerent ale Directivei 86/653 au următorul cuprins:

„întrucât diferențele dintre legislațiile interne privind reprezentarea comercială afectează în mod considerabil condițiile de concurență și de derulare a activității respective în cadrul [Uniunii Europene] și dăunează atât protecției agenților comerciali în raporturile cu comitenții lor, cât și siguranței tranzacțiilor comerciale; întrucât, în plus, diferențele respective inhibă în mod substanțial încheierea și derularea contractelor de reprezentanță comercială în care comitentul și agentul comercial sunt stabiliți în state membre diferite;

întrucât schimbul de mărfuri între statele membre trebuie să aibă loc în condiții similare celor de pe piața unică, iar acest lucru necesită apropierea sistemelor juridice din statele membre în asemenea măsură încât să satisfacă buna funcționare a pieței comune; întrucât, în această privință, regulile referitoare la conflictul dintre legi nu înlătură, în materie de reprezentare comercială, incompatibilitățile sus-menționate și nici nu ar putea să o facă chiar dacă ar fi uniformizate și, prin urmare, că armonizarea propusă este necesară făcând abstracție de existența regulilor respective;”.

- 4 Articolul 1 din această directivă prevede:

„(1) Armonizarea măsurilor prevăzute în prezenta directivă se aplică actelor cu putere de lege și actelor administrative din statele membre, care reglementează relațiile dintre agenții comerciali și comitenții lor.

(2) În sensul prezentei directive, «agentul comercial» reprezintă intermediarul care desfășoară o activitate independentă și care este în permanență autorizat să negocieze vânzarea sau cumpărarea produselor în numele altei persoane, denumită în continuare «comitent», sau să negocieze și să încheie astfel de tranzacții pentru și în numele comitentului în cauză.

[...]”

- 5 Articolul 17 alineatele (1)-(3) din directiva menționată prevede:

„(1) Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, după expirarea contractului de agenție, o indemnizație potrivit alineatului (2) sau repararea prejudiciului potrivit alineatului (3).

(2)

(a) [a]gentul comercial are dreptul la indemnizație în cazul și în măsura în care:

- a adus comitentului noi clienți sau a contribuit substanțial la creșterea volumului de afaceri întreprinse cu clienții existenți, iar comitentul continuă să obțină beneficii substanțiale din afacerile cu acești clienți și
- plata acestei indemnizații este echitabilă având în vedere toate împrejurările și, în special, comisionul pierdut de agentul comercial în afacerea cu clienții. [...]

(b) volumul compensației nu poate depăși echivalentul unei indemnizații pe un an de zile calculată din remunerația anuală medie a agentului comercial în ultimii cinci ani și, în cazul în care respectivul contract datează de mai puțin de cinci ani, indemnizația se calculează cu ajutorul mediei din perioada respectivă;

(c) acordarea acestei indemnizații nu îl poate împiedica pe agentul comercial să obțină daune interese.

(3) Agentul comercial are dreptul la repararea prejudiciului datorat încetării relațiilor sale cu comitentul.

Acest prejudiciu decurge, în special, în cazul în care încetarea relațiilor intervine în condițiile în care:

- agentului comercial nu i s-au plătit comisioanele de care ar fi beneficiat din buna executare a contractului de agenție, în timp ce comitentul obține beneficii substanțiale legate de activitatea agentului comercial;
- în condiții care nu au permis agentului comercial să amortizeze costurile și cheltuielile pe care le-a suportat pentru îndeplinirea contractului de agenție la sugestia comitentului.”

6 Articolul 18 din aceeași directivă este formulat după cum urmează:

„Indemnizația sau reparația menționate la articolul 17 nu sunt datorate:

- (a) în cazul în care comitentul a reziliat contractul datorită neîndeplinirii obligațiilor contractuale de către agentul comercial, fapt care ar justifica rezilierea imediată a contractului de agenție în conformitate cu legislația internă;
- (b) în cazul în care agentul comercial a reziliat contractul de agenție și această reziliere nu este justificată de împrejurări care pot fi atribuite comitentului sau din motive de vârstă, infirmitate sau boală a agentului comercial și pentru care acestuia nu i se poate cere în mod obiectiv să își continue activitățile;
- (c) în cazul în care, cu acceptul comitentului, agentul comercial cedează unui terț drepturile și obligațiile pe care le deține în temeiul unui contract de agenție.”

7 Articolul 19 din Directiva 86/653 prevede:

„Părțile nu pot deroga de la articolele 17 și 18 în detrimentul agentului comercial înainte de expirarea contractului.”

Dreptul francez

- 8 Articolul L. 134-12 din code de commerce (Codul comercial) prevede:

„În cazul în care raporturile dintre mandant și agentul comercial încetează, acesta din urmă are dreptul la o indemnizație compensatorie pentru repararea prejudiciului suferit.

Agentul comercial își pierde dreptul la repararea prejudiciului în cazul în care, în decurs de un an de la încetarea contractului, nu l-a notificat pe mandant că intenționează să își valorifice drepturile.

Avânzii-cauză ai agentului comercial beneficiază de asemenea de dreptul la repararea prejudiciului atunci când contractul încetează ca urmare a decesului agentului.”

Litigiul principal și întrebarea preliminară

- 9 La 2 decembrie 2011, DTT a încheiat cu CMR un contract de agenție comercială privind vânzarea de case individuale. Potrivit acestui contract, DTT și CMR aveau calitatea de mandant și, respectiv, de mandatar. Contractul menționat prevedea o perioadă de probă de 12 luni, la finalul căreia ar fi fost considerat încheiat pe perioadă nedeterminată, cu posibilitatea pentru fiecare parte de a-l rezilia în această perioadă, prin intermediul unui preaviz de 15 zile în prima lună, iar apoi de o lună. Contractul de agenție comercială stabilea drept obiectiv efectuarea a 25 de vânzări pe an.
- 10 Prin scrisoarea din 12 iunie 2012, DTT a notificat CMR decizia sa de a pune capăt acestui contract după expirarea termenului contractual de preaviz de o lună. Această decizie era motivată de nerespectarea obiectivului stabilit prin contractul menționat, dat fiind că CMR nu a efectuat decât o vânzare în 5 luni.
- 11 Prin înscrisul din 20 martie 2013, CMR a chemat în judecată DTT în fața tribunal de commerce d'Orléans (Tribunalul Comercial din Orléans, Franța) pentru plata unei indemnizații compensatorii pentru repararea prejudiciului rezultat din încetarea contractului de agenție comercială și pentru plata unor daune interese pentru rezilierea abuzivă a contractului. Prin hotărârea din 30 ianuarie 2014, această instanță a admis în parte cererile CMR.
- 12 La 14 februarie 2014, DTT a declarat apel împotriva acestei hotărâri. Prin hotărârea din 18 decembrie 2014, cour d'appel d'Orléans (Curtea de Apel din Orléans, Franța) a infirmat în parte hotărârea tribunal de commerce d'Orléans (Tribunalul Comercial din Orléans). În special, această instanță a considerat că indemnizația compensatorie prevăzută la articolul L. 134-12 din code de commerce (Codul comercial) nu era datorată în caz de reziliere a contractului de agenție comercială în perioada de probă. Ea a considerat de asemenea că rezilierea contractului încheiat între DTT și CMR nu era abuzivă, din moment ce a fost efectuată o singură vânzare în 5 luni, deși obiectivul stabilit prin acest contract era de 25 de vânzări pe an.
- 13 Sesizată cu recursul declarat de CMR împotriva acestei hotărâri, Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța) a arătat, în primul rând, că hotărârea pronunțată de cour d'appel d'Orléans (Curtea de Apel din Orléans) pune în aplicare o jurisprudență constantă a chambre commerciale, financière et économique de la Cour de cassation (Camera comercială, financiară și economică din cadrul Curții de Casație), potrivit căreia dreptul la indemnizație cunoaște o excepție atunci când contractul de agenție comercială este reziliat în perioada de probă. În al doilea rând, aceasta a arătat că Directiva 86/653 nu face trimitere la o eventuală perioadă de probă, astfel încât se pare că o asemenea perioadă poate fi prevăzută de părți într-un contract de agenție comercială, fără ca aceasta să constituie o încălcare a dreptului Uniunii. În al treilea rând, instanța a amintit, făcând trimitere la jurisprudența Curții, că

această directivă urmărește să protejeze agentul comercial în relația sa cu comitentul și că articolul 17 alineatul (2) din directiva menționată trebuie să fie interpretat într-un sens care să contribuie la această protecție.

- 14 În aceste condiții, Cour de cassation (Curtea de Casație) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 17 din Directiva [86/653] se aplică atunci când încetarea contractului de agenție comercială intervine în perioada de probă prevăzută în contractul respectiv?”

Cu privire la întrebarea preliminară

- 15 Prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 17 din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că regimurile de despăgubire și de reparare pe care le prevede acest articol la alineatul (2) și, respectiv, la alineatul (3), în caz de încetare a contractului de agenție comercială, sunt aplicabile atunci când această încetare intervine în perioada de probă stipulată în contractul menționat.
- 16 Cu titlu introductiv, trebuie abordată problema dacă Directiva 86/653 se opune stipulării unei perioade de probă într-un contract de agenție comercială.
- 17 După cum a arătat avocatul general la punctul 34 din concluzii, această directivă nu face nicio referire la noțiunea „perioadă de probă”. Dat fiind că nicio dispoziție din directiva menționată nu reglementează stipularea unei perioade de probă, este necesar să se considere că o asemenea stipulare, care intră sub incidența libertății contractuale a părților într-un contract de agenție comercială, nu este în sine interzisă de directiva menționată.
- 18 În speță, din decizia de trimitere reiese că chambre commerciale, financière et économique de la Cour de cassation (Camera comercială, financiară și economică din cadrul Curții de Casație) a considerat că agentul comercial nu beneficiază de niciun drept la indemnizație atunci când rezilierea contractului de agenție comercială intervine în perioada de probă.
- 19 În această privință, trebuie amintit că, potrivit articolului 288 al treilea paragraf TFUE, „[d]irectiva este obligatorie pentru fiecare stat membru destinat cu privire la rezultatul care trebuie atins, lăsând autorităților naționale competența în ceea ce privește forma și mijloacele”.
- 20 După cum a subliniat de asemenea avocatul general la punctul 34 din concluzii, deși Directiva 86/653 nu se opune stipulării unei perioade de probă într-un contract de agenție comercială, unei astfel de perioade de probă nu îi pot fi conferite însă, în dreptul intern, efecte juridice de natură să afecteze deplina eficacitate a acestei directive.
- 21 În lumina considerațiilor care precedă, este necesar să se examineze dacă stipularea unei perioade de probă într-un contract de agenție comercială se opune aplicării regimurilor de despăgubire și de reparare prevăzute la alineatul (2) și, respectiv, la alineatul (3) ale articolului 17 din Directiva 86/653 în caz de încetare a acestui contract în perioada de probă.
- 22 Conform unei jurisprudențe constante a Curții, pentru a stabili domeniul de aplicare al unei dispoziții de drept al Uniunii, în speță articolul 17 din Directiva 86/653, este necesar să se țină seama atât de termenii săi, cât și de contextul și de obiectivele sale (Hotărârea din 16 aprilie 2015, Angerer, C-477/13, EU:C:2015:239, punctul 26 și jurisprudența citată).

- 23 În ceea ce privește modul de redactare a acestui articol, trebuie arătat, în primul rând, că, potrivit articolului 17 alineatul (1) din Directiva 86/653, statele membre adoptă măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, după „expirarea contractului”, o indemnizație sau repararea prejudiciului suferit. De asemenea, articolul 17 alineatul (3) din această directivă prevede că agentul comercial are dreptul la repararea prejudiciului datorat „încetării relațiilor sale cu comitentul”. Astfel, dreptul agentului comercial la indemnizație sau la reparare este condiționat de încetarea relației sale contractuale cu comitentul.
- 24 Deși, după cum a arătat avocatul general la punctul 38 din concluzii, stipularea unei perioade de probă are ca scop facilitarea rezilierii unui contract de agenție comercială, nu este mai puțin adevărat că rezilierea unui astfel de contract în perioada de probă stipulată în contractul respectiv constituie o „expirare a contractului” sau o „încet[are a] relațiilor [agentului comercial] cu comitentul”, în sensul articolului 17 alineatele (1) și (3) din Directiva 86/653.
- 25 În această privință, trebuie precizat că din observațiile prezentate Curții reiese că jurisprudența Cour de cassation (Curtea de Casație), amintită la punctul 18 din prezenta hotărâre, potrivit căreia agentul comercial nu beneficiază de niciun drept la indemnizație atunci când rezilierea contractului de agenție comercială intervine în perioada de probă, se bazează pe considerația că, în această perioadă, contractul de agenție comercială nu este încă încheiat în mod definitiv.
- 26 O asemenea interpretare nu își găsește niciun temei în Directiva 86/653. Dimpotrivă, după cum a arătat avocatul general la punctul 39 din concluzii, relația dintre un agent comercial și un comitent, în sensul articolului 1 din Directiva 86/653, există din momentul în care a fost încheiat un contract având ca obiect fie negocierea vânzării sau a cumpărării de mărfuri, fie negocierea și încheierea acestor operațiuni în numele comitentului, indiferent dacă acest contract este sau nu este supus unei perioade de probă. Rezultă că dispozițiile acestei directive sunt aplicabile de îndată ce un asemenea contract este încheiat între comitent și agentul comercial, chiar dacă acest contract ar stipula o perioadă de probă.
- 27 În al doilea rând, din articolul 17 alineatul (2) litera (a) din Directiva 86/653 reiese că o indemnizație este datorată printre altele dacă agentul comercial a adus comitentului noi clienți sau a contribuit substanțial la creșterea volumului de afaceri întreprinse cu clienții existenți și dacă comitentul continuă să se bucure de beneficii substanțiale din afacerile cu acești clienți. În plus, potrivit articolului 17 alineatul (2) litera (b) din această directivă, cuantumul acestei indemnizații depinde de performanța agentului comercial pe durata contractului. De asemenea, din modul de redactare a articolului 17 alineatul (3) din directiva menționată reiese că agentul comercial are dreptul la repararea prejudiciului suferit în special atunci când acest prejudiciu decurge din intervenirea încetării relațiilor contractuale în condițiile în care agentului respectiv nu i s-au plătit comisioanele de care ar fi beneficiat din executarea contractului de agenție, în timp ce comitentul obține beneficii substanțiale legate de activitatea acestui agent și/sau în condiții care nu au permis agentului comercial să amortizeze costurile și cheltuielile pe care le-a suportat pentru îndeplinirea contractului de agenție la sugestia comitentului.
- 28 Prin urmare, după cum a arătat avocatul general la punctele 26 și 50 din concluzii, din termenii articolului 17 alineatele (2) și (3) din Directiva 86/653 reiese că regimurile de despăgubire și de reparare pe care le prevede această dispoziție nu urmăresc să sancționeze rezilierea contractului, ci să despăgubească agentul comercial pentru prestațiile sale anterioare de care comitentul continuă să beneficieze ulterior încetării relațiilor contractuale sau pentru costurile și pentru cheltuielile pe care le-a suportat în scopul acestor prestații. În consecință, acest agent nu poate fi privat de indemnizație sau de reparare pentru simplul motiv că încetarea contractului de agenție comercială a intervenit în perioada de probă, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute la respectivul articol 17 alineatele (2) și (3).

- 29 Prin urmare, din modul de redactare a articolului menționat reiese că dreptul la indemnizație și la repararea prejudiciului suferit este aplicabil chiar dacă încetarea relației contractuale dintre comitent și agentul comercial are loc în perioada de probă.
- 30 Considerațiile care precedă sunt confirmate de analiza contextului în care se înscrie articolul 17 din Directiva 86/653, precum și de obiectivul acestei directive.
- 31 În primul rând, în ceea ce privește contextul articolului 17 din directiva menționată, trebuie arătat, pe de o parte, că articolul 18 din aceeași directivă enumeră limitativ situațiile în care nu este datorată indemnizația sau nu se impune repararea prejudiciului. Rezilierea în perioada de probă nu este menționată aici. În plus, din moment ce articolul 18 constituie o excepție de la dreptul la indemnizație și la reparare, acesta trebuie să fie interpretat în mod strict. Prin urmare, articolul menționat nu poate fi interpretat într-un sens care ar echivala cu adăugarea unei cauze de decădere din dreptul la indemnizație sau la reparare pe care nu o prevede în mod expres (a se vedea în acest sens Hotărârea din 28 octombrie 2010, Volvo Car Germany, C-203/09, EU:C:2010:647, punctul 42). Or, a se considera că nu este datorată nicio indemnizație sau reparație atunci când încetarea relațiilor contractuale intervine în perioada de probă ar însemna tocmai admiterea unei cauze de decădere care nu a fost prevăzută la articolul 18 din directiva menționată.
- 32 Pe de altă parte, articolul 19 din Directiva 86/653 interzice părților să deroge de la articolele 17 și 18 din această directivă în detrimentul agentului comercial înainte de expirarea contractului. După cum a arătat avocatul general la punctul 48 din concluzii, constituie o asemenea derogare în detrimentul agentului respectiv faptul de a se considera că stipularea unei perioade de probă într-un contract de agenție comercială presupune că dreptul la indemnizație și la reparare, prevăzut la articolul 17 din directiva menționată, nu este aplicabil. Astfel, pentru aceeași performanță, unui agent comercial i s-ar acorda sau i s-ar refuza beneficiul unei despăgubiri în funcție de simpla stipulare sau de lipsa stipulării unei perioade de probă în contractul de agenție comercială.
- 33 În al doilea rând, în ceea ce privește finalitatea Directivei 86/653, trebuie amintit că din al doilea și din al treilea considerent ale acesteia reiese că respectiva directivă are în special ca obiectiv protejarea agentului comercial în raporturile cu comitentul (Hotărârea din 17 mai 2017, ERGO Poist'ovňa, C-48/16, EU:C:2017:377, punctul 41).
- 34 În această privință, Curtea a apreciat că articolele 17 și 18 din directiva menționată au o importanță determinantă, întrucât definesc nivelul de protecție pe care legiuitorul Uniunii a considerat rezonabil să o acorde agenților comerciali în cadrul creării pieței unice (Hotărârea din 17 octombrie 2013, Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 39). În plus, potrivit jurisprudenței Curții, articolele 17-19 din aceeași directivă au ca obiectiv protecția agentului comercial după încetarea contractului de agenție comercială. Regimul instaurat în acest scop prin Directiva 86/653 are caracter imperativ (Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar, C-381/98, EU:C:2000:605, punctul 21, și Hotărârea din 23 martie 2006, Honyvem Informazioni Commerciali, C-465/04, EU:C:2006:199, punctul 22).
- 35 Curtea a precizat de asemenea că, în raport cu obiectivul Directivei 86/653, era exclusă orice interpretare a articolului 17 din această directivă care s-ar putea dovedi a fi prejudiciabilă pentru agentul comercial (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 martie 2009, Semen, C-348/07, EU:C:2009:195, punctul 21).
- 36 Or, interpretarea potrivit căreia nu este datorată nicio indemnizație în caz de reziliere a contractului de agenție comercială în perioada de probă nu este compatibilă cu caracterul imperativ al regimului instituit prin articolul 17 din Directiva 86/653. Astfel, o asemenea interpretare, care se traduce prin condiționarea acordării unei despăgubiri de stipularea sau de lipsa stipulării unei perioade de probă în contractul de agenție comercială, fără a ține seama de performanța agentului comercial sau de costurile și de cheltuielile pe care le-a suportat acesta, contrar dispozițiilor acestui articol, constituie, pentru

aceleași motive ca cele expuse la punctul 32 din prezenta hotărâre, o interpretare prejudiciabilă pentru agentul comercial, care este privat de orice despăgubire pentru simplul motiv că contractul pe care l-a încheiat cu comitentul include o perioadă de probă.

- 37 În consecință, este necesar să se considere că o interpretare a articolului 17 din Directiva 86/653, potrivit căreia nu este datorată nicio indemnizație sau reparație atunci când rezilierea contractului de agenție comercială intervine în perioada de probă, ar contraveni obiectivului acestei directive.
- 38 Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar să se răspundă la întrebarea adresată că articolul 17 din Directiva 86/653 trebuie interpretat în sensul că regimurile de despăgubire și de reparație pe care le prevede acest articol la alineatul (2) și, respectiv, la alineatul (3), în caz de încetare a contractului de agenție comercială, sunt aplicabile atunci când această încetare intervine în perioada de probă stipulată în contractul menționat.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 39 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

Articolul 17 din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți trebuie interpretat în sensul că regimurile de despăgubire și de reparație pe care le prevede acest articol la alineatul (2) și, respectiv, la alineatul (3), în caz de încetare a contractului de agenție comercială, sunt aplicabile atunci când această încetare intervine în perioada de probă stipulată în contractul menționat.

Semnături